

Tátra-alji vidék egy angol festő-házaspár műveiben*

JÁN BOTÍK

A 20. század elején az Osztrák-Magyar Monarchia területére két angol festő érkezett: Adrian és Marianne Stokes. Meglátogatták a jelentősebb városokat: Budapestet, Kalocsát, Esztergomot és a kapcsolódó tájakat, a Duna mentét, a Hortobágyot, Erdélyt és más vidékeket, köztük a Magas-Tátrát is. A négy évig tartó utazásaikról részletes útirajzot adtak ki 1909-ben, *Hungary* címmel. Számunkra azért érdekes ez az útirajz, mert leírja a korabeli Magas-Tátrát, a Tátra-alji városkákat és falvakat, amelyeket Stokes-házaspár a mai Szlovákia területén eltöltött fél esztendő alatt meglátogatott. Valamint azért is, mivel a szerzők a könyvet 75 egész oldalas, színes illusztrációval egészítették ki, melynek csaknem a fele a Magas-Tátra vidékét és lakóit ábrázolja.

Marianne Stokes: Önarckép, 1895

* Szlovákul megjelent a *Pamiatky a Múzeá* c. folyóiratban (1998/1, 62–65. p.).

A Stokes-házaspár útirajzára véletlenül akadunk rá feleségemmel, az Amerikai Egyesült Államokban tett közös tanulmányutunkon, 1995–96-ban. Mivel azelőtt nem ismertük az útleírás tartalmát, a főleg a mai Szlovákia területén készült képeket kultúrtörténeti szempontból figyelemre méltónak és értékesnek találtuk, így ennek másolatát magunkkal hoztuk Szlovákiába. Hazaérkezésünk után meglepődve vettük észre, hogy ez a publikáció nemcsak a széles közönség, hanem a hozzáértő szakemberek körében is ismeretlennek számít. Egyetlen bibliográfiai utalást sem találtunk vele kapcsolatban a szlovák vagy szlavisztikai irodalomban. Nem említik a szlovák történetírók, néprajzkutatók és művészettörténészek munkáiban sem. Ugyanígy egyetlen darab sem található a Stokesék által térségünkben festett képek közül valamelyik szlovákiai országos, vagy regionális képtár, illetve múzeum gyűjteményében. Enciklopédiáinkból, szakszótárainkból, életrajzi segédkönyveinkből ugyancsak hiányoznak az Adrian és Marianne Stokes-re vonatkozó utalások.

E megállapítások után sürgetőnek éreztük, hogy felhívjuk a figyelmet a Stokes-házaspár festményeire. Erre azonban csak azután kerülhetett sor, miután sikerült több felmerülő kérdést is megválaszolnunk. Ki is volt valójában Adrian és Marianne Stokes, és hol találhatóak a Magas-Tátra aljáról festett képeik? Egyértelmű volt számunkra, hogy választokat a felvetődő kérdésekre csak külföldi információs kútfőkből nyerhetünk. Kéréssel fordultunk a The Brithish Council pozsonyi irodájához. Az ő segítségükkel sikerült megszerezni az Adam and Charles Black könyvkiadónak a címét – amely a mai napig változatlan néven működik Londonban –, s amelynél annak idején a Stokes-ék útleírása is megjelent. Ettől a kiadótól számunkra eddig ismeretlen életrajzi adatokat kaptunk Adrian és Marianne Stokes-ról. Hasonló kéréssel fordultunk a budapesti kollégáinkhoz, barátainkhoz is, akik a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában újabb adatokat találtak a Stokes-házaspárról. Ezen információk birtokában felvázolhattuk Adrian és Marianne Stokes életútját, amely tartalmazta a legalapvetőbb adatokat a származásukról, tanulmányaikról, munkájukról, lakóhelyükről, alkotásaikról és műveik jelentőségéről.

Adrian Stokes: Faviskók. *Menguszfalva*, 1905 Fotóreprodukció: J. Botik

Miután elkészítettük a dokumentációt, vállalkoztunk a két ismeretlen angol festő bemutatására a szlovák nyilvánosság előtt. Mivel Adrian és Marianne festményei három jellegzetes Tátra-alji faluban születtek (Vázsec – Važec, Menguszfalva – Mengusovce, Zsár – Ždiar), a képek megkészt bemutatójára Vihodna (Východná) községében kerítettünk sort, a hagyományos folklórfesztivállal egy időben. Köszönet a Szlovák Nemzeti Múzeumnak, a Nemzeti Művelődési Intézetnek, Vázsec és Menguszfalva képviselőinek a téma iránt mutatott érdeklődésükért, mivel a VÝCHODNÁ Folklórfesztivál '97 alkalmával e rendezvény keretében *Obrazy spod Vysokých Tatier* (Képek a Magas-Tátra aljáról) címmel kiállítást nyílhatott és katalógus jelenhetett meg.

Adrian és Marianne Stokes a Magas-Tátrai tartózkodásuk idején 32 képet festettek. Természetesen csak azokról tudhatunk, amelyek az útleírásban is szerepelnek. Ezek közül négy a Magas-Tátrában, tizenöt Vázsecen, öt Menguszfalván, nyolc pedig Zsáron készült. Marianne Stokes húsz, Adrian Stokes pedig tizenkét képet készített a 32 közül. Adrian Stokes mindegyik festménye tájkép. Marianne Stokes két tájkép kivételével főleg portrékat festett.

Adrian és Marianne Stokes-t a monarchiabeli tartózkodásuk idején, beleértve a Magas-Tátrát is, az ún. népi stílus vonzotta. A népiesség iránti érdeklődés Marianne Stokes-nál azzal magyarázható, hogy mesterségbeli tudását a müncheni Képzőművészeti Akadémián sajátította el. München a 19–20. század fordulóján annak az új irányzatnak volt a központja, amely a nemzeti újjászületést kívánta kifejezni a képzőművészet eszközeivel. Marianne Stokes érdeklődése valószínűleg már Münchenben a realista ábrázolás felé fordult, témái elsősorban a rusztikus környezet, a köznép és annak a kulturális kapcsolódó viszonya volt. Érdeklődésének köszönhetően Marianne Stokes húsz autentikus arcot örökített meg. Tipikus, egyedi alakjait Vázsec, Menguszfalva és Zsár lakosai közül választotta ki. Mivel az embereket a korabeli, mindennapi viseletükben, vagy ünneplőjükben ábrázolta, festményei egyben a Tátra-alji falvak hagyományos öltözködésének fontos ikonográfiai dokumentumai is a 19–20. század fordulójáról. Adrian Stokesnak a vázseci, menguszfalvi, zsári faházak valóságáé, realista ábrázolásait köszönhetjük, festményein megörökítette a települések épületeinek elhelyezkedését is.

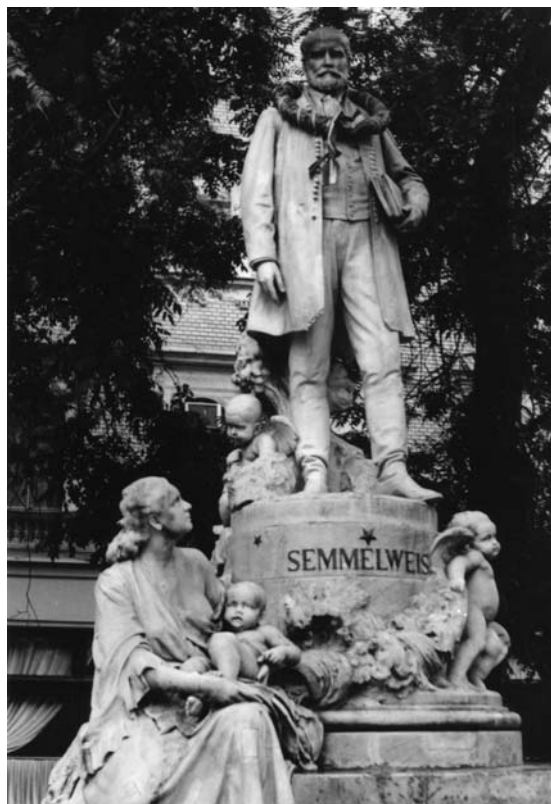

Marianne Stokes: Anya gyermekével. *Menguszfalva*, 1905 Fotóreprodukció: J. Botík

Marianne Stokes: Lány ünneplőben, Zuzka Rysulová. *Vázsec*, 1905 Fotóreprodukció: J. Botík

Amikor az *Obrazy spod Vysokých Tatier* című kiállítás megtekinthető volt (1997. július 4–6.) Vihodnán, abban reménykedtünk, hogy talán Adrian és Marianne Stokes némelyik képét eredetiben is láthatnánk. Megtudtuk, hogy az egyik festmény, amelyen Marianne Stokes egy vázseci lányt örökített meg ünneplőben, állítólag az Ivanov család házában található Vázsecon, és hogy Stokes-ék néhány képe a Természettudományi Múzeum birtokában, Liptóújváron (Liptovský Hrádok) van. Miután felkerestük az említett helyeket, kiderült, hogy az információk ugyan igazak voltak, de nem eredeti képekről volt szó, hanem Adrian és Marianne Stokes útirajzából, a *Hungary-ből* kivágott reprodukciókról. A Ján Božon mérnökkel folytatott beszélgetés során megtudtuk, hogy a vázseci Ivanovék tulajdonában lévő festményt Ján Jacko-Pavelda hozta magával 1947-ben az Amerikai Egyesült Államokból. Ezekkel a szavakkal adta át a Rysul és a Božon családnak: „ez a maguk anyja”. A képen Zuzana Rysulová volt látható, aki a festmény készítésének idején 15–16 éves lehetett. Így sikerült megtudtuk legalább az egyik modell nevét, akit Marianne Stokes a magas-tátrai tartózkodása idején lefestett. Zuzana Rysulovát ebben az időben dadaként alkalmazta Strobl Alajos családja Királylehotán (Kráľová Lehota). Ján Božontól tudjuk (akinek Zuzka Rysulová-Božonová az édesanyja volt), hogy Marianne Stokes-szal a Strobl családnál ismerkedett meg, és ott is került sor a portré megfestésére. Néhány évvel később Strobl Alajos is modelljeül választotta Zuzka Rysulová-Božonová-t, a fiatal nőt gyermekével Semmelweis Ignáccal együtt ábrázolta szoborcsoportján, ami Budapesten látható a Szent Rókus kórház előtt.

Semmelweis Ignác szoborcsoport a Szent Rókus kórház előtt Budapesten. Fotó: J. Botík

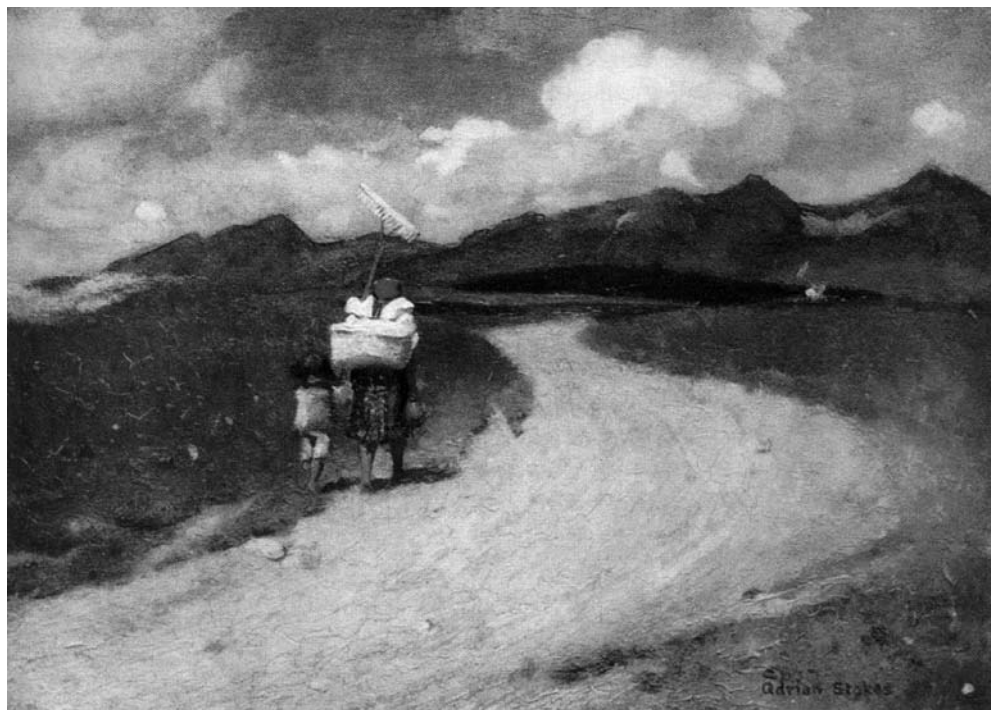
A vihodnái kiállítást követően a feleségem egyhónapos tanulmányútra utazott Angliába. Elhatározta, hogy kutatási programja mellett megpróbál újabb információkat szerezni Stokes-ékről és festményeiről. Ezzel a szándékkal kereste fel Londonban a Tate Gallery-t, Victoria and Albert Museum-ot és a Witt Libraryt. Az ott szerzett értesülésekből kiderült, hogy Marianne Stokes Szlovákiában festett képei közül négy, egy magát megnevezni nem kívánó magángyűjtő tulajdonában van. A négy festmény közül kettőnek fel voltak tüntetve a méretei (28x33 és 33x26) és az is, hogy temperával készültek. Legjobban a Witt Library-ban található Marianne Stokes két arcképének örültünk. Az egyik önarckép 1895-ből, a másikat John S. Sargenta festette 1914-ben.

Az *Obrazy spod Vysokých Tatier* (Képek a Magas Tártából) című kiállítás bemutatóját még három kiállítás követte. Az első a pozsonyi várban, a második Békéscsabán, a harmadik pedig Budapesten. A budapesti megnyitón egy látogatótól új információkhoz juttunk, megtudtuk hogy egy évvel az előtt Nagy-Britannia budapesti nagykövetségén két angol festőnek volt kiállítása. A nevükre már sajnos nem emlékezett pontosan, de úgy rémlett neki, mintha Stokes-ék lettek volna.

Újra felkerestük a The British Council-t, bízva a segítségükben. Két budapesti címmel tudtak szolgálni. Innen egy újabb címet kaptunk, ezúttal londonit, és egy képkatalógust a következő címmel: MARIANNE & ADRIAN STOKES, HUNGARIAN JOURNEYS, LANDSCAPES AND PORTRAITS 1905–1910. A katalógus az azonos című kiállítás alkalmából jelent meg, melyet 1996-ban rendeztek Londonban és Budapesten. Szerzője Magdalen Evans, s a kiadványban több, számunkra eddig ismeretlen információt találtunk (Evans 1996).

Az említett londoni és budapesti kiállításon a Stokes házaspár 35 eredeti festményét állították ki, ebből 22 Marianne-tól és 13 Adrian-tól. A kiállított képek közül Marianne 8 és Adrian 3 képe készült a mai Szlovákia területén. A 35 kiállított festmény mindegyike nagy-britanniai gyűjteményekből származott. A katalógusban szereplő 40 kép keltette fel elsősorban érdeklődésünket, ezek a HUNGARY útirajzban jelentek meg (összesen 75 kép). Ezekről annyit tudtunk meg, hogy Nagy Britannián kívül találhatóak és Magdalen Evans nem ismeri a tulajdonosokat. Elképzelhető, hogy 1910-ben a budapesti Nemzeti Szállóban rendezett kiállítás látogatói vásárolták meg őket.

Magdalen Evans katalógusa nem csupán pontos, de adatokban is gazdag a Stokes-házaspár életét és munkásságát illetően. Mind a 35 kiállított festményénél szerepel a festő, a cím, a festési technika, a méretek, a szignózás módja, a gyűjtemény (gyűjtő) neve, a kiállítás helye és ideje, valamint az irodalmi hivatkozások is, s az is hogy az adott festményt hol publikálták. A katalógus záró részében egy áttekintő kronológia szerepel a Stokes-házaspár életéről és munkásságáról, továbbá művészi tevékenységük utóéletéről is olvashatunk, áttekintést kaphatunk kiállításairól, s megtalálhatók a munkájukra és művészetükre vonatkozó bibliográfiai utalások is. Szerepel benne továbbá azoknak az intézményeknek a listája is, melyekben Marianne és Adrian Stokes festményei, vagy az alkotásaikkal foglalkozó művek, forrásdokumentumok megtalálhatók.

Adrian Stokes: Tátra-alji út. *Vázsec*, 1905 Fotóreprodukció: O. Šilingrová

Adrian és Marianne Stokes festményei egy hiányzó láncszemet képviselnek a Tátra-alji vidék képzőművészetét illetően. A Szlovákiában eddig ismeretlen angol festők képei művelődéstörténeti és vitathatatlan művészeti értéket képviselnek. Bennünket pedig arra köteleznek, hogy hozzáférhetővé tegyük, valamint megfelelően értékeljük őket, hogy elfogalmassák az őket megillető helyet kulturális életünkben.

(*Baranyovics Borisz ford.*)

Irodalom

BOTÍK, JÁN (szerk.):

1997 *Obrazy spod Vysokých Tatier*. Bratislava.

Collectors Guide to the Adam and Charles Black Colour Books. Bibliography.

Collectors Guide to the Adam and Charles Black Colour Books. Bibliographies of Artist and Authors.

EVANS, MAGDALEN

1996 *Marianne & Adrian Stokes. Hungarian Journeys. Landscapes and Portraits 1905–1910*. London.

FORD, HARRIET

1895 The Works of Mr. Adrian Stokes. *Magazin of Art* 19. p.

THIEME, U. – BECKER, F.

1938 *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig.

WOOD, CH.

1971 *Dictionary of Victorian Painters*. Antiave Collectors Club. Women Artists.

Podtatranský kraj v dielach anglických maliarov

(Zhrnutie)

Začiatkom 20. storočia cestovali po Uhorsku anglickí maliari – manželia Adrian a Marianna Stokesovci. Navštívili viaceré mestá aj oblasti s príťažlivou krajinou, ako boli aj Vysoké Tatry. Následne vydali obsiahly cestopis pod názvom *Hungary* (1909), kde sú zachytené aj spomienky na ich takmer polročný pobyt v Tatrách a podtatranských dedinách a mestečkách.

Súčasťou cestopisu sú aj farebné ilustrácie (krajinky a portréty), z ktorých 32 zobrazuje kraj a ľudí z Mengusoviec, Važca či Ždiaru, zobrazených v duchu dobového „ľudového“ či rustikálneho žánru mníchovskej školy. Tieto umelecky pôsobivé obrazy sú zároveň z etnologického pohľadu významnými ikonografickými dokladmi tradičného odievania, staviteľstva a ďalších sfér a súvislostí zo života tamojšieho obyvateľstva.

High Tatras region in the art of English painters

(Summary)

In the beginning of the 20th century English painters Adrian and Marianna Stokes undertook a journey to Hungary. They visited many important places – towns and picturesque sites, among others also the region of High Tatras. Following the journey they published the book about their travel experience entitled *Hungary* (1909), in which they shared their memories including the nearly half a year long period of stay in the region of High Tatras. The book was illustrated with paintings (landscapes and portraits) by both artists. Some 32 pictures depict the landscape and people from the villages of Mengusovce, Važec and Ždiar. The paintings reflect the style of „folk“/rural genre characteristic for that time Munich school. Those impressive pictures are not only pieces of art but in the mean time from the ethnological point of view they are also precious iconographic documents of the traditional clothing, building and other spheres of the traditional lifestyle.